

Vitéz Ferenc - Fénykeresés az időben – a valaha-érzés szorításában (2017)

L. Ritók Nóra és Lukács Gábor művészpédagógusok a 2017. évi Fekete Bori-díjasok

A nemrég elhunyt Bényei József azt írta L. Ritók Nóra vegyes technikájú, színes – „tisza, finom és éteri lebegésű” – grafikáiról, hogy nagy szavak helyett inkább a csönd illene hozzájuk; s „a megilletődés pillanatait” érezzük át a művek előtt állva. Nos, a művészetértő költőbarát szavainak igazságát most is átélhetjük, hiszen: „alkotásainak minden részletéből süt a nemes, igaz asszonyiség”.

A gender-elméletek korában megosztó (és veszélyes) is lehet a műalkotásokat annak alapján csoportosítani, hogy férfi vagy nő készítette őket. Magam ezért inkább a nagybetűs Művészről beszélek, noha nem vonható kétségbe, hogy a világot másként látja egy nő, és másként egy férfi. – Miként másképp látja a világot a vallásos vagy ateista, a gyermek vagy felnőtt, a keleti vagy nyugati ember is.

Van tehát saját génusza (lehet saját szelleme-szellemisége) az asszonyművészeknek – ahogy ezt Radnóti Miklós az 1930-as évek második felének irodalmi kritikáiban szintén érezte. Radnóti ugyanis összesen 12 olyan sajátosságot említett meg az írásaiban, amely az asszonyköltőket jellemezheti. Alább csokorba is szedegettem ezeket az egymásnak merőben ellentmondó minőségpárokat, melyek a következők:

Fegyelem és érzékiség, az ösztönös tudás és lelki emelkedés képessége, a részletező megfigyelés és a kozmikus távlat, indulat és rendteremtés, szemérmesség és az egyensúly érzékeltetése, a számadás, illetve az objektívált önmegalkotás szándéka.

Mindezek rendben is vannak – úgy vélem, helytállóak a megállapítások. Bajban leszünk azonban ezekkel a fogalmakkal, ha Lukács Gábornál *férfias* képeket, *férfi világlépet*, értékszempléket keresünk. Lukács Gábor ugyanis ugyanazokat a művészi minőségeket mutatja föl a képein – csupán részben a technika, az eszköz és a méret, a kifejezés módja, atmoszférája és kerete változik nála.

Igaz, hogy a részletező megfigyelés először nem tűnik olyan egyértelműnek, a részletek kiemelt, felnagyított, metaforikus-szimbolikus kifejezése azonban igen. Lukács Gábor is szemérmességgel tekint a kozmikus távlatokba, s ebbe a szemérmességbe épül be a kritika. Ez a kritikai hajlam L. Ritók Nóránál azt eredményezi, hogy a kaotikus világot is a rendtörekvés irányában formálja, míg Lukács Gábor a rendezettnak látszó világban mutatja meg a káoszt. Jellemzi egyébként Lukácsot is a líraiság és a kemény kötések összhangja (mint ahogy Bényei fogalmazott L. Ritók Nóráról), a rontással és romlással teli világgal szemben pedig az ő művei mélyén is ott bujkál a remény.

Rétegekről beszélt 2016-ban a nyíregyházi Pál Gyula Teremben rendezett (*Hatvan év pácban* című) jubileumi Lukács Gábor-kiállításon a művésztárs, barát és kolléga: Szepessy Béla. Festői élményrétegekről és az értelmezési lehetőségek rétegeiről, a képek (festmények, diópác grafikák – ez utóbbira utalt az ironikus címadás) olvasatainak mélyrétegeiről és időben aktuálisan változó üzeneteiről (pl. a *Bábel tornya* kompozícióknál). A 2016 elején a debreceni Kölcsey Központ Bényi Árpád termében is fölidézte itáliai élményeiket, a világlátást meghatározó művészet- és művelődéstörténeti rétegeket, az időben-térben meghatározhatatlan génusz sugallataival terhes, egyszerre egzisztenciális szorongás- és szabadságélményt magába sűrítő, magába olvasztó látomásrétegeket. S akkor még nem

beszéltünk szuggesztív Ady-élményéről, a személyes és kollektív emlékek „kötéseiről” vagy a faktúra, a festőanyag rétegeiről, az akár diópáccal is egymásra festett több kép egymást elrejtő és értelmező szintjeiről (s ekképp a grafikai gesztus maga is festői tette válik).

Ez eredményezheti a tényt, amit Antall István így rögzített: Lukács Gábor jelrendszerében „a felület mozgása maga a mélység”, s komoly játékának „intellektuális fedezete” van. Erről az intellektuális fedezetről és a halálosan komoly játék szinte puritán, a külsődlegességről és tetszetősségről lemondani képes képi magatartásról szintén Antall István írt – ennek részlete olvasható a meghívón.

Ha L. Ritók Nóra képei előtt csöndben kell maradni, a Lukács Gábor-művek előtt is csak visszafogottan állapítjuk meg, hogy Egry József rajzlapjainak szegénység-szagát érezhetjük a pác alól előosonni. S tegyük hozzá: mert miközben a fényt, a fény útjait, a fény festői beszédét keresi, önkéntelenül elkalandozik az időben és térben. Ez a művészi kutatás vezet a reneszánszhoz, ugyanez irányítja a lírai-naturalista és szociográfiai-szimbolikus látáshoz (akár Bródy Sándort vagy Móriczot a prózában), expresszív-szimbolikus képi lírája pedig Ady költészetét idézi meg.

Nem formai vagy stílusbeli, hanem szellemi és világnézeti Lukács Gábor kötődése az égi fényhez és a komor mélyvalósághoz. A világ kettős, egymásnak ellentmondó atmoszférája még akkor is jól érzékelhető, ha gyakran az absztrakció, az élmény elvonatkoztatásának segítségével alkotja meg festői-grafikai helyzetjelentését.

A *Műterem-részletek* egyszerre állítják a posztmodern ember létfilozófiai, bizonytalan karakterét elének, de az ösztönök és álmok irracionális mozgásait is megmutatják, valamint kérdeznak, hogy mi a dolgom, mit kell tennem. A *Charon-* vagy az *Itália*-képek időrétegeket sűrítenek magukba: a jelenlévő hanyatlást is megállapítva. A *Háztetők* vagy a *Boltívek* a kívülről és felülről látás képességére hívják fel a figyelmet. Ahhoz, hogy a dolgok lényegét meglássuk, gyakran nézőpontot kell változtatunk, máskor pedig a felület mögé kell hatolni.

Álljunk meg *A kalitkakészítő háza* című képnél! A kalitka zárt, jól átlátható ellenőrzési és hatalmi szerkezet, azonban itt minden kusza, homályos, nincsenek egynemű minőségek. Mi lehet a kalitkakészítő álma? – Díszmadár biztosan nem szeretne lenni, ha művész. S eszünkbe juthat egy olyan metonimikus kapcsolat is, mely szerint a kalitkát a benne lakó madár (vagy madár-ember) jellemzi. Gondoljuk csak át, mennyien érezzük jól magunkat a kalitkában, mert látszólagos biztonságot ígér. De hol van Petőfi és az ő szerelme, a szabadság és szerelem, vagy épp a *Kutyák* és a *Farkasok dala* egymás melletti üzenete? Vajon mit áldozunk föl a látszólagos szabadságunkért? – kérdezi a néző, attól függetlenül, mit akart láttatni a művész.

Erre a másképp és máshonnan látásra kiváló példákat kínál L. Ritók Nóra művészete. A dolgok lírai mélyszerkezete, a természeti és emberi jelenségek kapcsolata vagy az egyén helye a világban már a '80–90-es évek fordulóján is foglalkoztatta, akkor azonban a természetbe még csak az általános emberi érzéseket fogalmazta bele. Lassanként azonban – megpróbálva a mítoszalkotás, a múlt és a történetmesélés különböző próbatételeit – az ember dolgai kezdtek el foglalkoztatni. Nemcsak az ember által alkotott dolgok, hanem az emberi tevékenységek és az emberi ügyek.

Ő a művésztanár-középgenerációt képviseli – 1960-ban született Berettyószentmártonban (közel ahhoz a helyhez, ahol Lukács Gábor művészpédagógiai alkotótáborokat vezetett, Zsákán). Tanulmányait Nyíregyházán végezte földrajz-rajz szakos tanárként (épp ott, ahol

Lukács Gábor 1990 óta művésztanár), majd az Iparművészeti Egyetem vizuális kommunikáció szakán is diplomát szerzett (tegyük hozzá: Lukács is vizuális kultúra tanszéken dolgozik).

1993 óta tagja a Magyar Alkotóművészek Országos Egyesületének, képgrafika szakirányban. Előbb az állami oktatásban vállalt munkát, majd 1999-ben megalapította az Igazgyöngy Alapítványt, amely 2000-ben alapfokú művészeti iskolát nyitott. A gyermekközpontú, szociális kompetenciákat is fejlesztő művészeti oktatás nemzetközi szintre emelte az iskolát. Az utóbbi tíz évben az oktatás mellé esélyteremtő munkát társított, az integráció bonyolult problémájában keresve a lehetséges megoldásokat. Korántsem konfliktusmentesen teszi ezt – L. Ritók Nóra például nem a hivatalosságban hisz, hanem az emberben és a sorsban.

Ha környezetet, életteret, épületet ábrázol, abban mindig ott van az ember a sorsával: tehát a múltjával és a küldetésével együtt. A grafikusművész tanár (sok esetben szülőpótló pedagógus) azt a küldetést közvetíti, mely egyáltalán nem mond ellent a jelenben létezés örömeinek, sőt, az alkotás mozzanata és folyamata éppen ezt az örömet, a világ- és létezésélményt képes átadni azoknak, akik szinte reménytelenül, a világ peremén élnek.

Vallomása szerint rajzain a harmóniát keresi, a természet és a régmúlt lenyomatainak tükrözéseivel – gyakori utalásokkal a társadalmi problémák bonyolultságára – kutatja a lehetséges emberi és művészi válaszokat. Így grafikái összeforrtak a munkájával, a tevékenységei közé pedig néhány éve már az írás is fölzárkózott.

Az irodalom korábban is vonzotta. Egyik legszebb színes grafikai sorozata Arany János *Rege a csodaszarvasról* c. verses-epikus művéhez készült (1995). Művei az irodalmat is segítenek megszerettetni – s úgy vezetnek vissza a történelembe, a mítoszi időkbe vagy a mesei időtlenségbe, hogy láthatóvá teszi nemcsak a cselekményt, hanem az érzelmeket is.

Tudatosan tagolt érzelmi univerzumában újabb képein is a fegyelem és az érzékenység, az ösztönös tudás és a lelki emelkedés képessége munkál. Üdvözlétet küld egy „misztikus helyről”, ami csak azért titokzatos, mert nem ismertük meg, és mert nem láttuk meg benne az evilági tükörképeket.

A mítoszi múlt közelmúlt-kereséssé (és jelenkritikává) változott. Nézzünk csak néhány képcímet! *B. már nem lakik itt. Tegnap még nyitva volt. El kéne menni szódáért. Az óra meséje. Tudja itt valaki, hol a kijárat? Egy tanya végnapjai. Valamit építettek. Valaha templom volt. Valaha híd volt.* – A veszteségérzés és a bizonytalanság dominál – a grafikai világ pedig nem annyira az egzisztenciális, hanem a lírai fájdalokat erősíti föl a grafikákon.

Lukács Gábor és L. Ritók Nóra is olyan művészpédagógusok, akik a Fekete Borbála által lefektetett elvet követik, felismerve, hogy a művészetoktatás talán még nagyobb önfeladással és alázattal jár, mint általában a pedagógusi hivatás. Mindketten hatékonyan vettek és vesznek részt a hagyományos oktatási keretek mellett a tehetséggondozásban: L. Ritók Nóra az Igazgyöngy Alapítványi Iskolában, Lukács Gábor pedig 1980-tól oktatott a Medgyessy Ferenc Képzőművészeti Körben, melynek 1990-től vezetője volt.

S Fekete Borbála üzenete az is, hogy a világot önmagukban teremtsék újra, hogy maguk is újjáéledjenek a tanítványok (az emberek, a felnövekvő sorsok) hétköznapi cselekvéseiben, emberi habitusában és megtartó emlékezetében.